

DR. SOC. NIKOLA BAKETA

SADRŽAJI INTERKULTURNOG OBRAZOVANJA

Europski fond za regionalni razvoj

EUROPSKA UNIJA

Program prekogranične suradnje
Mađarska-Hrvatska

*Prekogranična regija- gdje rijeke
spajaju, a ne razdvajaju*

Uvod	3
Predmetni kurikulumi	5
Hrvatski jezik	5
Engleski jezik.....	6
Njemački jezik.....	8
Priroda i društvo	10
Geografija	10
Povijest	11
Sociologija.....	11
Politika i gospodarstvo	12
Glazbena kultura i umjetnost jezik.....	12
Kurikulumi međupredmetnih tema	13
Građanski odgoj i obrazovanje.....	13
Uporaba informacijsko komunikacijske tehnologije.....	14
Održivi razvoj.....	14
Osobni i socijalni razvoj.....	15
Poduzetništvo.....	15
Udžbenici	17
Glazbena kultura	17
Priroda i društvo.....	18
Hrvatski jezik	19
Geografija.....	21
Povijest	22
Politika i gospodarstvo	25
Popis literature	27

UVOD

Istraživački izvještaj nastao je u okviru projekta 'Transcultural Alliance in Croatia and Hungary' (T.E.A.C.H.) financiranog od strane Interreg programa Mađarska-Hrvatska. Provedeno istraživanje usmjereno je na analizu sadržaja osnovnoškolskih i srednjoškolskih kurikuluma te prikaz tema vezanih za nacionalne manjine u školskim udžbenicima. Prvi korak istraživanja obuhvaćao je analizu kurikuluma kako bi se detektirali razredi i predmeti u kojima su zastupljene teme i ishodi učenja u okviru kojih se nastavnicima otvara mogućnost razrade interkulturnih tema. Detektiranje tih tema ima za cilj ukazati nastavnicima na prostor koji im se otvara u okviru kurikuluma za razvoj interkulture kompetencije kod učenika kroz naglašavanje poštivanja različitih kultura i rad na dijalogu kroz aktivnu razmjenu iskustava. Paralelno s detekcijom interkulturnih sadržaja u školskim kurikulumima radit će se i mapiranje tema vezanih za nacionalne manjine. Na temelju tog mapiranja odabrat će se udžbenici za predmete i razrede u kojima je predviđena obrada tih tema te će se analizirati sadržaj tih udžbenika vezano uz ovu specifičnu temu. Cilj analize je utvrditi zastupljenost tih sadržaja u udžbenicima te na koji način su nacionalne manjine prikazane u okviru tih sadržaja.

Interkulturno obrazovanje nema jedinstveno određenje te se često na njega gleda kao na „kišobranski“ koncept koji obuhvaća neke druge koncepte poput multikulturnog obrazovanja, obrazovanja manjina i slično (Allemann-Ghionda, 2009:134). Pojedini autori poput Bleszjynske (2008) traže dodirne točke interkulturnog obrazovanja i drugih sličnih koncepata poput globalnog obrazovanja, internacionalnog obrazovanja, mirovnog obrazovanja i građanskog obrazovanja. Nadalje, Puzić (2007) ističe kulturnu uvjetovanost pa tako navodi da se obrazovni pristup koji je prilagođen potrebama manjina u Europi razvijao pod nazivom *interkulturno obrazovanje*, a da se u engleskom govornom području razvijao kao *multikulturno obrazovanje*. Pritom razlikuje ta dva pristupa ističući da „multikulturno obrazovanje naglasak stavlja prvenstveno na prezentaciju i promicanje kulturne raznovrsnosti, posebno materinskih jezika, dok se interkulturni pristup u većoj mjeri usredotočuje na odnose između društvene većine i manjina, odnosno njihovu međusobnu interakciju i razmjenu kulturnih vrijednosti“ (Puzić 2007: 375). Na sličnom tragu i Portera (1998, 2008) ističe da je multikulturno obrazovanje usmjereno na stvaranje svijesti o

kulturnim različitostima, a interkulturno na određeni način stavlja te kulture u međudnos i kontakt.

S obzirom na različitost u pogledima u znanstvenoj zajednici, a u svrhu daljnje analize, nužno je odrediti okvir unutar kojega će se sama analiza provoditi. Iz tog razloga kao najspecifičnije određenje zadataka interkulturnog obrazovanja uzima se ono koje navodi Bleszjynska (2008: 543). Autorica definira četiri glavna zadatka:

- Interkulturni dijalog, suživot i kompetencije: Razvoj kompetencija koje omogućavaju razumijevanje drugih kultura te skladan suživot i suradnju među njihovim predstavnicima.
- Prilagodba, akulturacija i integracija: Aktivnosti koje podržavaju integracijske procese useljenika u društva domaćina.
- Socijalna pravda, ljudska prava i borba protiv rasnih/etničkih predrasuda: Oblikovanje stavova o jednakosti i poštivanju kulturno raznolikih ljudi.
- Građansko društvo, transnacionalne zajednice i socijalna kohezija: Razvoj građanskih stavova, transkulturnih veza i socijalnog kapitala tj. sposobnost upravljanja vlastite pripadnosti i sudjelovanje u društvu dijaspore.

Vodeći se ovim četirima zadatcima i prilagođavajući ih nacionalnom kontekstu u vidu uvođenja koncepta nacionalnih manjina u drugi i četvrti zadatak, u analizi se nastoji detektirati sadržaje interkulturnog obrazovanja u okviru kurikuluma različitih predmeta osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja. Cilj je identificirati teme i ishode učenja koji otvaraju mogućnost nastavnicima za provedbu interkulturnih sadržaja. U drugom dijelu analize fokus je isključivo na sadržajima vezanim uz nacionalne manjine u Hrvatskoj u pojedinim predmetnim udžbenicima. Pritom se ovi sadržaji promatraju kroz „naočale“ interkulturnog obrazovanja te se ranije navedeni zadatci primjenjuju i u ovom slučaju, ali isključivo za teme u kojima se spominju sadržaji vezani uz nacionalne manjine u Hrvatskoj.

U prvom dijelu analize obuhvaćeno je deset predmetnih i pet međupredmetnih kurikuluma. Deset predmetnih kurikuluma uključuje: kurikulum nastavnog predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije, kurikulum nastavnog predmeta Engleski jezika za osnovne škole i

gimnazije, kurikulum nastavnog predmeta Njemačkog jezika za osnovne škole i gimnazije, kurikulum nastavnog predmeta Priroda i društvo za osnovne škole, kurikulum nastavnog predmeta Geografija za osnovne škole i gimnazije, kurikulum nastavnog predmeta Povijest za osnovne škole i gimnazije, kurikulum nastavnog predmeta Sociologija za gimnazije, kurikulum nastavnog predmeta Politika i gospodarstvo za gimnazije, kurikulum nastavnih predmeta Likovna kultura za osnovne škole i Likovna umjetnost za gimnazije, kurikulum nastavnih predmeta Glazbena kultura za osnovne škole i Glazbena umjetnost za gimnazije. Pet međupredmetnih kurikuluma uključuje: kurikulum međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole, kurikulum međupredmetne teme Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije za osnovne i srednje škole, kurikulum međupredmetne teme Održivi razvoj za osnovne i srednje škole, kurikulum međupredmetne teme Osobni i socijalni razvoj za osnovne i srednje škole, kurikulum međupredmetne teme Poduzetništvo za osnovne i srednje škole.

Uz sve ishode navedene su oznake iz kurikuluma – OŠ ili SŠ (označava osnovnu ili srednju školu), kratica predmeta (npr. HJ - Hrvatski jezik), slova A, B, C (označavaju predmetno područje – npr. u predmetu Hrvatski jezik A – Hrvatski jezik i komunikacija, B – Književnost i stvaralaštvo, C – Kultura i mediji), dva broja (prvi broj označava razred, a drugi je broj redni broj ishoda u konkretnom razredu i predmetnom području). U slučaju međupredmetnih tema ishodi nisu podijeljeni prema razredima, nego prema ciklusima te prvi broj označava broj ciklusa, a ne razreda (1. ciklus obuhvaća 1. i 2. razred osnovne škole, 2. ciklus obuhvaća 3., 4. i 5. razred osnovne škole, 3. ciklus obuhvaća 6., 7., i 8. razred osnovne škole, 4. ciklus obuhvaća 1. i 2. razred četverogodišnjih te 1. razred trogodišnjih srednjoškolskih programa, 5. ciklus obuhvaća 3. i 4. razred četverogodišnjih te 2. i 3. razred trogodišnjih srednjoškolskih programa).

PREDMETNI KURIKULUMI

[Hrvatski jezik](#)

Ishodi koje se može povezati s interkulturnom dimenzijom u okviru predmeta Hrvatski jezik malobrojni su te su većim dijelom usmjereni na sadržaje vezane uz upoznavanje jezika

nacionalnih manjina. Može se istaknuti da su sadržaji prvenstveno orijentirani na multikulturnu dimenziju u smislu upoznavanja razlika, ali ne i na interkulturnu dimenziju u smislu međusobne interakcije i povezivanja. Dio ishoda usmjeren je i na analizu povezanosti vlastitog i hrvatskog kulturnog identiteta s drugim kulturnim krugovima što otvara prostor za razlikovanje kulturnih identiteta zajednica (nacionalne manjine, imigranti, azilanti) iz kojih pojedinac dolazi te hrvatskog kulturnog identiteta. U okviru ovog kurikulumuma posebno treba istaknuti ishod OŠ HJ C.7.1. kroz koji se ostvaruje suprotstavljanje stereotipima, predrasudama, diskriminaciji i govoru mržnje. Konačno, dio ishoda koji nije ovdje izdvojen stoga što se ne mogu eksplicitno svrstati u

interkulturnu kategoriju, daje mogućnost uvođenja interkulturnih sadržaja (primjerice rasprave o mjesnom/zavičajnom govoru i standardnom hrvatskom jeziku, upoznavanje spomenika kao kulturne baštine mjesta/zavičaja).

OŠ HJ A.5.6.	Jezik nacionalnih manjina
OŠ HJ A.6.6.	Trojezičnost, tropismenost
OŠ HJ C.7.1.	Stereotipi, predrasude, diskriminacija, govor mržnje
SŠ HJ C.1.2.	Kulturni obrasci, kulturni identitet
SŠ HJ C.3.2.	Kulturni identitet
SŠ HJ C.4.1.	Kulturni kontekst i identitet, oblikovanje identiteta
SŠ HJ C.4.2.	Kulturni identitet, kulturni obrasci

Engleski jezik¹

Specifičnost učenja stranih jezika je i paralelno učenje o kulturi/ama područja u kojima se govori ciljnim jezikom te postoji znatan niz ishoda usmjerenih na ove sadržaje. Jedna od tri glavne domene jest Međukulturna komunikacijska kompetencija te se u okviru nje nalazi većina interkulturnih ishoda. Takvi sadržaji uključuju učenje o načinu obilježavanja blagdana i običaja te usporedbu s vlastitom kulturom. U okviru kurikulumuma Engleskog jezika radi se i na simuliranim ili

¹ Isključivo u kurikulumima stranih jezika koristi se dodatna oznaka (broj u zagradi) koja označava početak učenja stranog jezika (1 – od 1. razreda osnovne škole, 2 – od 4. razreda osnovne škole)

stvarnim međukulturnim susretima te prihvaćanju drugih i drugačijih. Ovi sadržaji, osim samog usvajanja jezika, imaju i ulogu promicanja interkulturnog dijaloga te borbu protiv različitih predrasuda, stereotipa i diskriminacije. U ishodima učenja se i eksplicitno navode situacije međukulturnog iskustva u različitim okruženjima, prihvaćanje različitosti između sebe i drugih, pozitivni načini ophođenja prema pripadnicima drugih kultura te izbjegavanje negativnog kategoriziranja pripadnika različitih kultura. Osim toga, promoviraju se i vrijednosti prijateljstva, altruizma i solidarnosti među pripadnicima različitih kultura te suočavanje s vlastitim pogrešnim shvaćanjima i posljedicama istih. Stoga je naglasak stavljen i na rješavanje kulturno uvjetovanih nesporazuma te razmatranje uzroka takvih nesporazuma.

OŠ (1) EJ A.1.5.	Obilježavanje blagdana
OŠ (1) EJ B.1.1.	Međukulturna iskustva, obilježavanje blagdana
OŠ (1) EJ B.1.2.	Međukulturni susreti
OŠ (1) EJ B.1.3.	Običaji
OŠ (1) EJ B.1.4.	Prihvaćanje drugih i drugačijih
OŠ (1) EJ B.2.1.	Kulturne specifičnosti, sličnosti i razlike u običajima i tradiciji
OŠ (1) EJ B.2.2.	Međukulturni susreti, međukulturna iskustva
OŠ (1) EJ B.2.3.	Običaji
OŠ (1) EJ B.2.4.	Uključivanje pripadnika drugih kultura, prihvaćanje različitosti
OŠ (1) EJ B.3.1.	Kulturne specifičnosti, sličnosti i razlike među kulturama
OŠ (1) EJ B.3.2.	Međukulturna iskustva
OŠ (1) EJ B.3.3.	Međukulturni susreti
OŠ (1) EJ B.3.4.	Prihvaćanje drugih i drugačijih
OŠ (1) EJ B.4.1.	Međukulturne podudarnosti
OŠ (1) EJ B.4.2.	Međukulturna iskustva
OŠ (1) EJ B.4.3.	Međukulturni susreti, kulturno uvjetovani sadržaji
OŠ (1) EJ B.4.4.	Kulturne razlike, prihvaćanje drugih i drugačijih, negativno kategoriziranje pripadnika različitih kultura
OŠ (1) EJ B.5.1.	Obilježavanje posebnih datuma drugih kultura
OŠ (1) EJ B.5.2.	Međukulturni susreti
OŠ (1) EJ B.5.3.	Kulturno uvjetovani nesporazumi, prihvaćanje drugih i drugačijih
OŠ (1) EJ B.5.4.	Suradnja, solidarnost, prihvaćanje različitosti, međukulturni kontekst
OŠ (1) EJ B.6.1.	Kulturno uvjetovani sadržaji
OŠ (1) EJ B.6.2.	Međukulturna iskustva
OŠ (1) EJ B.6.4.	Diskriminacija, stereotipi i predrasude o vlastitoj i drugim kulturama
OŠ (1) EJ B.6.5.	Međukulturni odnosi, međukulturno nerazumijevanje, kulturna uvjetovanost
OŠ (1) EJ B.7.1.	Kulturne sličnosti i razlike
OŠ (1) EJ B.7.2.	Međukulturna iskustva
OŠ (1) EJ B.7.4.	Generalizacije, stereotipi i predrasude u međukulturnim odnosima
OŠ (1) EJ B.7.5.	Međukulturni nesporazumi, omalovažavanje drugog i drugačijeg
OŠ (1) EJ B.8.1.	Međukulturni kontekst

OŠ (1) EJ B.8.2.	Međukulturne komunikacijske potrebe
OŠ (1) EJ B.8.3.	Stereotipi i predrasude o vlastitoj i drugim kulturama, kulturna uvjetovanost
SŠ (1) EJ B.1.1.	Kulturne sličnosti i razlike
SŠ (1) EJ B.1.3.	Stereotipi i predrasude o kulturama, prevladavanje nesporazuma
SŠ (1) EJ B.1.4.	Međukulturna iskustva
SŠ (1) EJ B.2.1.	Međukulturni odnosi, problematične situacije u međukulturnim susretima
SŠ (1) EJ B.2.3.	Stereotipi i predrasude o kulturama
SŠ (1) EJ B.2.4.	Međukulturna iskustva, utjecaj iskustava na oblikovanje uvjerenja i stavova
SŠ (1) EJ B.3.1.	Integriranje različitih kulturnih elemenata
SŠ (1) EJ B.3.3.	Stereotipi i predrasude o vlastitoj i drugim kulturama, izbjegavanje i prevladavanje nesporazuma
SŠ (1) EJ B.3.4.	Međukulturno iskustvo, rješavanje problematičnih situacija u međukulturnim odnosima, različita kulturna gledišta
SŠ (1) EJ B.4.1.	Važni kulturni elementi drugih kultura
SŠ (1) EJ B.4.2.	Kulturne specifičnosti, međukulturna interakcija
SŠ (1) EJ B.4.3.	Stereotipi i predrasude o vlastitoj i drugim kulturama, empatija

Njemački jezik

Kao i u slučaju kurikuluma Engleskog jezika i ovdje je jedna od tri glavne domene Međukulturna komunikacijska kompetencija kojom je obuhvaćena većina interkulturnih ishoda. Nastavno na to, i ishodi koji su obuhvaćeni razrađeni su u sličnom smjeru. Prvenstveno je naglasak na upoznavanju kulture u njemačkim govornim područjima, ali isto tako se radi i na prepoznavanju različitih kulturnih fenomena te aktivnom suočavanju s drugim kulturama. Sadržaji za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda ističu pojedine teme kroz koje je moguće razvijati otvorenost prema drugima i drugačijima. Kroz ishode se nastoji ostvariti razmatranje uzroka nesporazuma temeljenih na kulturnim različitostima, osvještavanje vlastitog načina razmišljanja te pronalaženje rješenja za nastale nesporazume. Dio tih ishoda ostvaruje se kroz izgradnju sposobnosti pojedinca da se stavi u tuđu poziciju te se tako odmakne od vlastitog kulturnog okruženja koje uvjetuje određene stavove. Osvještava se kulturna uvjetovanost te postojanje različitih oblika diskriminacije i stereotipa koji dovode do isključivanja drugih. Shodno tome, radi se i na osvještavanju o postojanju jednakih prava unatoč postojanju različitosti između pojedinaca te se učenici upoznaju s humanističkim vrijednostima poput suradnje, altruizma i poštivanja drugoga.

OŠ (1) NJ B.1.1.	Sličnosti i razlike između kultura
OŠ (1) NJ B.1.2.	Ophođenje prema osobama drugih kultura
OŠ (1) NJ B.1.3.	Običaji drugih kultura
OŠ (1) NJ B.2.1.	Sličnosti i razlike između kultura
OŠ (1) NJ B.2.2.	Ophođenje prema osobama drugih kultura
OŠ (1) NJ B.2.3.	Običaji i svakodnevica drugih kultura
OŠ (1) NJ B.3.1.	Sličnosti i razlike između kultura, tradicija drugih kultura
OŠ (1) NJ B.3.2.	Ophođenje prema osobama drugih kultura
OŠ (1) NJ B.3.3.	Blagdani i običaji
OŠ (1) NJ B.4.1.	Sličnosti i razlike između kultura, usporedba običaja, tradicija drugih kultura
OŠ (1) NJ B.4.2.	Međukulturni susreti, uzroci i rješavanje međukulturnih nesporazuma
OŠ (1) NJ B.4.3.	Međukulturni susreti, prihvaćanje različitosti
OŠ (1) NJ B.5.2.	Međukulturni susreti, uzroci i rješavanje međukulturnih nesporazuma
OŠ (1) NJ B.5.3.	Međukulturne konfliktne situacije, stereotipi
OŠ (1) NJ B.6.1.	Sličnosti i razlike između kultura
OŠ (1) NJ B.6.2.	Međukulturni susreti, uzroci i rješavanje međukulturnih nesporazuma, stereotipi i predrasude
OŠ (1) NJ B.6.3.	Međukulturne problemske situacije, međukulturne konfliktne situacije, stereotipi
OŠ (1) NJ B.7.1.	Sličnosti i razlike između kultura, usporedba običaja
OŠ (1) NJ B.7.3.	Jednaka prava usprkos različitosti, različite kulturne norme i vrijednosti, stereotipi i predrasude
OŠ (1) NJ B.8.1.	Sličnosti i razlike između kultura, osobni kulturni identitet, pripadnost kulturnim skupinama
OŠ (1) NJ B.8.2.	Kulturna uvjetovanost, nerazumijevanje u međukulturnim kontaktima
OŠ (1) NJ B.8.3.	Poštivanje kulturne različitosti, isključivanje drugih i drugačijih, predrasude i stereotipi
SŠ (1) NJ B.1.1.	Različite kulturne pojave, sličnosti i razlike između kultura, kulturna uvjetovanost
SŠ (1) NJ B.1.2.	Kulturna uvjetovanost, kulturni nesporazumi
SŠ (1) NJ B.1.3.	Diskriminacija, stereotipi i predrasude o pripadnicima drugih kultura i kulturnih skupina
SŠ (1) NJ B.2.1.	Sličnosti i razlike između kultura, različite kulturne pojave, osobni kulturni identitet, pripadnost kulturnim skupinama
SŠ (1) NJ B.2.2.	Kulturna uvjetovanost, kulturni nesporazumi
SŠ (1) NJ B.2.3.	Jednakost kultura i svjetonazora, kulturna raznolikost, prevladavanje nesporazuma i predrasuda o vlastitoj i drugim kulturama
SŠ (1) NJ B.3.1.	Kulturna uvjetovanost, kulturni kontekst, osobni kulturni identitet, kulturne skupine kojima pripada
SŠ (1) NJ B.3.2.	Kulturno uvjetovani problemi, rješavanje nesporazuma
SŠ (1) NJ B.3.3.	Jednakost ljudi usprkos različitosti, utjecaj međukulturnog iskustva, prihvaćanje kulturno uvjetovanih pojava
SŠ (1) NJ B.4.1.	Kulturna uvjetovanost, kulturni obrasci, doživljaj vlastite i drugih kultura
SŠ (1) NJ B.4.2.	Rješavanje kulturno uvjetovanih problema, međukulturna komunikacija

S obzirom na to da se ovaj predmet provodi isključivo u nižim razredima osnovne škole, nije moguće očekivati visoku kompleksnost sadržaja i pojmova koji se obrađuju. Stoga su ishodi ovog predmeta uglavnom usmjereni na odnose u zajednici, razvoj identiteta, postupke prema drugima te obilježavanje praznika i blagdana. Tako se ističe prepoznavanje posebnosti i vrijednosti drugih osoba i zajednica, uočavanje važnosti različitosti i ravnopravnosti. Nadalje, u sklopu razvoja identiteta dio je sadržaja usmjeren na lokalnu baštinu, važnost zavičaja i povijesne osobe te se i tu otvara mogućnost interkulturnih sadržaja. U četvrtom se razredu uvodi razlikovanje nacija, društvena različitost domovine te razvijanje osjećaja tolerancije.

PID OŠ C.1.1.	Obilježavanje praznika i blagdana
PID OŠ C.1.2.	Uvažavanje različitosti, ravnopravnost
PID OŠ C.2.1.	Obilježavanje praznika i blagdana
PID OŠ A.3.2.	Zavičaj, kulturno-povijeni spomenici
PID OŠ B.3.3.	Osobe i događaji iz zavičaja
PID OŠ C.3.1.	Zavičaj i razvoj identiteta, obilježavanje praznika i blagdana
PID OŠ B.4.3.	Zavičaj, kulturno-povijeni spomenici
PID OŠ C.4.1.	Društvene različitosti, različitost nacija
PID OŠ C.4.2	Prava i dužnosti pojedinca, poštivanje tuđih sloboda, uvažavanje različitosti, tolerancija

Geografija²

Postoji nekoliko skupina ishoda u okviru kurikuluma Geografija koji se dotiču interkulturnosti. U prvom redu kroz teme posvećene demografiji analizira se vjerska i narodnosna raznolikost stanovništva na nacionalnoj i svjetskoj razini te se uz te teme vezuju ishodi usmjereni na toleranciju i poštivanje raznolikosti. Zatim se kroz teme vezane uz europske integracije i globalizaciju razrađuju ishodi uz utjecaj nadnacionalnih zbivanja na identitet i kulturu pojedinaca te važnost suradnje i poštivanja u EU. Tom prilikom se ističe analiziranje jačanja i slabljenja nacionalizama, promicanje ljudskih prava te razmatranje multikulturalnosti u Hrvatskoj i svijetu.

GEO OŠ A.6.1.	Građanska prava
---------------	-----------------

² Isključivo u kurikulumu Geografije koriste se dvije oznake predmetnog područja kod pojedinih ishoda koji se odnose na oba područja

GEO OŠ B.A.6.3.	Positivan i tolerantan odnos prema drugim kulturnim zajednicama, poštivanje raznolikosti
GEO OŠ A.B.7.2.	Važnost suradnje i poštivanja različitosti
GEO OŠ A.B.7.3.	Europski građanin
GEO OŠ A.B.8.7.	Globalizacija i identitet
GEO SŠ B.2.1.	Uvažavanje različitosti, razumijevanje i suradnja bez obzira na nacionalne razlike
GEO SŠ A.4.1.	Globalizacija i identitet, multikulturalnost, ljudska prava
GEO SŠ B.A.4.2.	Kulturno-civilizacijski aspekti podijeljenosti svijeta

Povijest

Kurikulum Povijesti ne nudi značajan naglasak na interkulturni sadržaj. Iako se uči o drugim kulturama u ishodima učenja se ne ističu zadaci interkulturnog obrazovanja. Kroz ishode koji se bave holokaustom, zločinima protiv čovječnosti, kulturom sjećanja te oblikovanjem kolektivne i individualne memorije o prošlosti moguće je raditi na pitanjima ljudskih prava i borbi protiv rasnih/etničkih predrasuda. Osim toga, kao preporuke izbornih tema javljaju se teme vezane uz građanska i ljudska prava što također doprinosi ostvarivanju zadatka interkulturnog obrazovanja u tom aspektu.

POV OŠ A.8.1.	Holokaust, zločini protiv čovječnosti, demokracija
POV SŠ A.4.1.	Građanska i ljudska prava
POV SŠ E.4.1.	Kultura sjećanja

Sociologija

U kurikulumu Sociologije nalazi se nekoliko ishoda koje je moguće povezati s interkulturnim sadržajem. Treba istaknuti da je to predmet koji se predaje samo tijekom jedne školske godine te je očekivano prisutan manji broj ishoda. Detektirani ishodi vezani su uz razvoj društvenih vrijednosti poput demokratičnosti, tolerancije, solidarnosti te uz prepoznavanje i analiziranje društvenih i kulturnih razlika, uključujući etničke razlike. Isto tako, ističe se upoznavanje učenika s međukulturnim razlikama vezano uz instituciju obitelji. Iako malobrojni, ti ishodi imaju jasan interkulturni sadržaj te su usmjereni na postavljanje kultura u međuodnos.

SOC SŠ A.3.	Demokratičnost, tolerancija, solidarnost, suradnja
SOC SŠ B.1.	Kulturne različitosti, nejednakosti i identiteti
SOC SŠ B.2.	Brak i obitelj u različitim kulturama
SOC SŠ C.3.	Društveni odnosi, pojave i procesi u kulturi

Politika i gospodarstvo

U kurikulumu Politike i gospodarstva ne postoji značajnija zastupljenost ishoda koje je moguće povezivati s interkulturnim sadržajima. Ishodi koji su zastupljeni prvenstveno su vezani uz upoznavanje s ljudskim pravima ili na generalnoj razini (npr. propitivanje zaštite ljudskih prava u političkoj zajednici) ili specifičnije kroz upoznavanje zaštite individualnih i kolektivnih prava. Važno je istaknuti postojanje ishoda kojima se ostvaruje uklanjanje stereotipa, predrasuda i diskriminacije po različitim osnovama.

PG SŠ A.1.	Položaj građana, zaštita ljudskih prava
PG SŠ C.1.	Zaštita ljudskih prava bez obzira na različitosti, stereotipi i predrasude, diskriminacija

Likovna kultura i Likovna umjetnost

Kurikulum Likovne kulture i Likovne umjetnosti nema jasnih ishoda učenja koji bi upućivali na interkulturnu dimenziju. Izdvojeni ishodi tek se načelno dotiču povezivanja umjetnosti i različitih vjera, umjetnosti i uloge moći u društvu te propagande. Pojedini ishodi koji nisu izdvojeni ovdje usmjereni su na lokalnu baštinu i tradiciju te predstavljaju podlogu na temelju koje je moguće uvoditi interkulture sadržaje iz učenikova okruženja (npr. spomenici osobama pripadnicima pojedine nacionalne manjine, posjete kulturnim ustanovama manjinske zajednice i slično).

SŠ LU B.3.1.	Analiza djela kroz odraz različitih vjera i kultova
SŠ LU B.3.2.	Oblikovanje građevina različitih kultura
SŠ LU B.4.1.	Umjetnost i iskazivanje moći i društvenog položaja
SŠ LU C.4.1.	Propagandna uloga umjetnosti, cenzura u umjetnosti

Glazbena kultura i Glazbena umjetnost

Uz upoznavanje s tradicijskom glazbom, instrumentima i običajima različitih regija Hrvatske veže se i upoznavanje s istim aspektima vezanim uz nacionalne manjine. Međutim, osim načelnog upoznavanja ne postoji komponenta povezivanja i uspostave interkulturnog odnosa.

OŠ GK C.4.2.	Zavičaj, manjinska kultura
OŠ GK A.5.3.	Glazbala manjinskih kultura i geografski udaljenijih kultura
OŠ GK C.5.2.	Zavičaj
OŠ GK C.5.3.	Manjinska kultura
OŠ GK A.6.2.	Glazbala manjinskih kultura i geografski udaljenijih kultura
OŠ GK C.6.2.	Manjinska kultura
OŠ GK C.7.1.	Manjinska kultura
OŠ GK A.7.2.	Glazbala manjinskih kultura i geografski udaljenijih kultura

KURIKULUMI MEĐUPREDMETNIH TEMA

Građanski odgoj i obrazovanje

Većina je izdvojenih ishoda orijentirana na upoznavanje s ljudskim pravima, njihovom zaštitom te promicanjem. To uključuje učenje o nacionalnim i međunarodnim institucijama, dokumentima te njihovoj ulozi. Vezano uz temu ljudskih prava obrađuju se i teme diskriminacije, predrasuda i stereotipa. To je očekivano upravo stoga što je jedna od tri glavne domene u okviru međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje upravo Ljudska prava. S obzirom na to, iz ciklusa u ciklus samo se usložnjavaju ishodi u toj domeni. Osim toga, treba izdvojiti ishode A.1.2., A.2.2., A.3.3., A.4.3., A.5.2. koji među stavovima koji se očekuju od učenika imaju navedeno promicanje interkulturnosti. Detaljnija razrada tih ishoda ne postoji, ali otvaraju mogućnost za rad na ovoj temi.

GOO A.2.1.	Ljudska prava
GOO A.2.2.	Ljudska prava, interkulturnost, stereotipi i predrasude
GOO A.3.1.	Ljudska prava
GOO A.3.2.	Ljudska prava
GOO A.3.3.	Ljudska prava, diskriminacija, interkulturnost, stereotipi i predrasude, govor mržnje
GOO B.3.3.	Položaj građanina Republike Hrvatske i građanina Europske unije
GOO A.4.1.	Ljudska prava
GOO A.4.2.	Ljudska prava
GOO A.4.5.	Ljudska prava, aktivan građanin, interkulturnost
GOO A.5.1.	Ljudska prava, diskriminacija
GOO A.5.2.	Ljudska prava, jednake mogućnosti, interkulturnost

Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije

Ishodi kurikuluma međupredmetne teme Uporaba informacijsko komunikacijske tehnologije, iako malobrojni, značajni su za poučavanje interkulturnih sadržaja. Kroz njih se omogućava razvijanje tolerancije, međukulturnog razumijevanja, poticanje interkulturnosti te rasprava o različitostima među ljudima i narodima. Osim toga, ističe se i rad na konceptima poput predrasuda i stereotipa te posljedice ponašanja temeljenih na predrasudama i stereotipima. Posebice treba istaknuti ishod IKT B.3.3. koji je usmjeren na poštivanje međukulturnih različitosti koje uključuje prilagodbu vlastitog ponašanja u komunikaciji s osobama iz drugih kultura te stvaranje pozitivnog stava prema međukulturnim razlikama. Kroz sve ishode vidljivo je jasno nastojanje da se učenici ne samo upoznaju s drugim kulturama, nego i da se dovedu u izravnu interakciju s pojedinim aspektima drugih kultura.

IKT B.2.3.	Tolerancija i međukulturno razumijevanje
IKT B.3.3.	Međukulturna različitost, interkulturnost, tolerancija
IKT B.4.3.	Predrasude i stereotipi među različitim kulturama, poštivanje različitih stajališta
IKT B.5.3.	Tolerancija, različitost, međukulturno razumijevanje

Održivi razvoj

Ishodi su usmjereni na prepoznavanje i prihvaćanje razlika među ljudima (npr. nacionalne i vjerske), razumijevanje međudnosa između svojih prava i prava drugih te identificiranje osobnih i kolektivnih identiteta. Posebno se ističe ishod A.4.1. u okviru kojeg se kritički raspravlja o izazovima i dobrobiti različitosti, različitim identitetima te se uspoređuje podrijetlo svog naroda i drugih naroda. S obzirom na to da se radi o međupredmetnoj temi, to otvara mogućnost obrade ovih sadržaja u okviru različitih predmeta.

ODR A.1.2.	Različitosti među ljudima
ODR C.2.1.	Ljudska prava
ODR C.2.2.	Međukulturna različitost
ODR A.3.4.	Međukulturnost
ODR A.4.1.	Kolektivni identitet, izazovi i dobrobiti različitosti, poštivanje tuđeg identiteta

Većina izdvojenih ishoda iz kurikuluma međupredmetne teme Osobni i socijalni razvoj je usmjerena na razvoj nacionalnog i kulturnog identiteta pojedinca, ali se jasno navodi i upoznavanje drugih i drugačijih skupina i identiteta, prepoznavanje stereotipa i predrasuda te uvažavanje drugih kultura. Također, u preporukama za ostvarivanje očekivanja se navodi povezivanje s drugim školama i zajednicama kroz Erasmus+ projekte kako bi se kroz komunikaciju s učenicima iz drugih zemalja upoznali s njihovom kulturom.

OSR B.3.1.	Poštivanje prava drugih
OSR C.1.4.	Kulturni identitet, blagdani
OSR C.2.4.	Kulturni identitet, običaji i tradicije drugih zajednica
OSR C.3.4.	Kulturni identitet, upoznavanje drugih zajednica i kultura
OSR C.4.2.	Poštivanje prava svih članova društva
OSR C.4.4.	Kulturni identitet, stereotipi i predrasude, vrijednosti drugih kultura, multikulturalnost
OSR C.5.4.	Multikulturni svijet, poštivanje kulturnog identiteta drugih, kulturne razlike

Poduzetništvo

Iako su zastupljena tri ishoda u okviru kojih se mogu obrađivati interkulturni sadržaji, treba istaknuti da su oni slabo razrađeni i uglavnom orijentirani na multikulturnu dimenziju. Tako se očekuje da učenici budu otvoreni prema multikulturalnosti te poštuju različitosti i multikulturalnost.

POD A.4.2.	Otvorenost prema multikulturalnosti
POD A.5.2.	Poštivanje različitosti, multikulturalnost
POD C.3.1.	Poštivanje različitosti, multikulturalnost

U predmetnim i međupredmetnim kurikulumima više dominiraju sadržaji vezani uz multikulturni pristup obrazovanju i općenito upoznavanje s različitim temama poput ljudskih prava, tolerancije i predrasuda. Interkulturni sadržaji su prvenstveno zastupljeni u kurikulumima stranih jezika te pojedinih međupredmetnih tema. Postojanje ishoda usmjerenih na multikulturni aspekt otvara nastavnicima mogućnost uvođenja interkulture dimenzije kroz stavljanje naglaska na međusobni odnos između kultura te kontakte pripadnika kultura. U tom pogledu, o svakom pojedinom nastavniku ovisi na koji će način iskoristiti ponuđeni prostor te kroz izravan rad s učenicima raspraviti ove sadržaje. Nadalje, ishodi zastupljeni u međupredmetnim temama daju

podlogu predmetnim nastavnicima za jačanje interkulturne dimenzije u svojim predmetima unatoč tome što takvi ishodi nisu uopće zastupljeni ili su slabije zastupljeni u kurikulumima njihovih predmeta.

Kada se promatraju zadatci koji su definirani na samom početku, tada se može reći da su najzastupljeniji ishodi koji se mogu podvesti pod prvi (Interkulturni dijalog, suživot i kompetencije) i treći zadatak (Socijalna pravda, ljudska prava i borba protiv rasnih/etničkih predrasuda). Sadržaji iz drugog zadatka (Prilagodba, akulturacija i integracija) uglavnom su vezani uz nacionalne manjine te se njima bavi drugi dio analize.

UDŽBENICI

Na temelju prvog dijela analiza detektirani su ishodi koji su usmjereni na različite sadržaje vezane uz pitanje nacionalnih manjina. Slijedom toga, izdvojeni su pojedini predmeti i razredi unutar kojih se spominju ti ishodi. Tako su izdvojeni – Glazbena kultura (5. razred osnovne škole, 6. razred osnovne škole, 7. razred osnovne škole), Priroda i društvo (4. razred osnovne škole), Hrvatski jezik (5. razred osnovne škole), Geografija (7. razred osnovne škole, 3. razred gimnazije), Povijest (8. razred osnovne škole, 4. razred gimnazije), Politika i gospodarstvo (4. razred gimnazije).

Na temelju toga pristupljeno je prikupljanju aktualnih udžbenika triju izdavača (Alfa, Školska knjiga i Profil Klett) za ove predmete i razrede. Cilj analize bio je detektirati zastupljenost sadržaja u kojima se spominju različite nacionalne manjine te način predstavljanja nacionalnih manjina u okviru tih sadržaja. Za većinu predmeta i odgovarajućih razreda bilo je moguće prikupiti udžbenike svih triju izdavača, osim u slučaju predmeta Povijest za 4. razred gimnazije te predmeta Politika i gospodarstvo.

5. razred osnovne škole

Alfin udžbenik ne donosi posebne sadržaje vezane uz nacionalne manjine. Zastupljene su pjesme drugih naroda među kojima ima onih koje možemo smatrati matičnim državama (Italija, Bosna, Ukrajina, Mađarska). Međutim, ne postoji povezivanje s pozicijom nacionalnih manjina.

Udžbenik Školske knjige ima zasebnu lekciju vezanu uz nacionalne manjine u kojem se postojanje nacionalnih manjina adresira kao „bogatstvo“ te se usmjerava učenike da se različitostima gradi zajedničko kulturno naslijeđe. Upućuje se učenike da potraže skladbe, glazbala i narodne nošnje nacionalnih manjina iz svog kraja te ih se upućuje na konkretne skladbe pojedinih nacionalnih manjina. Osim toga, u ostatku udžbenika može se pronaći svega još jedan spomen nacionalnih manjina i to u dijelu kad se obrađuju pojedine regionalne tradicijske pjesme (Turopolje) gdje je postavljeno jedno pitanje vezano uz obilježavanje blagdana.

Profil Klett udžbenik ne spominje nacionalne manjine.

6. razred osnovne škole

Alfin udžbenik ne spominje nacionalne manjine.

Udžbenik Školske knjige donosi u potpunosti isti sadržaj kao i u 5. razredu. Uz to, kad se predstavljaju pjesme pojedinih regija, za Istru je predstavljena pjesma na talijanskom jeziku.

Profil Klett udžbenik donosi nekoliko aspekata vezanih uz nacionalne manjine. Jedan je kroz romsku tradicijsku glazbu koja je predstavljena u izvornom obliku, a uz to se nudi kratko pojašnjenje pjesme te se učenik upućuje na daljnje istraživanje o romskoj zajednici. Osim toga, na pozitivan se način apostrofira povezanost romske zajednice i glazbe i plesa. Nadalje, povezuje se tradicijska glazba Gorskog kotara sa slovenskom tradicijskom glazbom te ističe povezanost dvaju naroda kroz pjesme i doseljavanje slovenskog stanovništva u krajeve Gorskog kotara. Konačno, cjelina *Ljepota u raznolikosti* uvodno adresira pitanja poznavanja nacionalnih manjina (njihovu zastupljenost u Hrvatskoj, u zavičaju, prijateljstvo s pripadnicima manjina). Međutim,

sam sadržaj cjeline orijentiran je na skladbe iz neposrednog okruženja Hrvatske, odnosno usmjeren na matične zemlje pojedinih manjina (Austrija, Italija, Bosna i Hercegovina, Sjeverna Makedonija, Slovenija, Srbija, Kosovo, Mađarska, Ukrajina). Pri tome, nema povezivanja s nacionalnim manjinama u Hrvatskoj ili referiranja na njihove tradicije, osim dijelom kod slovenske skladbe gdje se postavlja pitanje u kojim se dijelovima Hrvatske pjevaju napjevi slična ugođaja i karaktera.

7. razred osnovne škole

Alfin udžbenik ne spominje nacionalne manjine. Eventualno se može izdvojiti navođenje pjesme *Ocho kandelikas* uz koju se navodi objašnjenje židovskog praznika Hanuka. Međutim, ni na koji se način ne naznačava da se radi o jednoj od nacionalnih manjina u Hrvatskoj.

Udžbenik Školske knjige donosi u potpunosti isti sadržaj kao i u 5. i 6. razredu.

Profil Klett udžbenik ne spominje nacionalne manjine.

Priroda i društvo

4. razred osnovne škole

Alfin udžbenik se detaljnije bavi nacionalnim manjinama u okviru poglavlja *Stanovništvo Republike Hrvatske*. Pri tome se faktografski navodi koje su nacionalne manjine najbrojnije, koje su vjeroispovijesti najzastupljenije među manjinama te da se srpska manjina koristi ćirilичnim pismom. Konkretnije, navodi se da „tek manji broj Srba koristi ćirilicu (azbuka)“ (Jelić, 2018: 66). Pojedinačno se nabroja osam nacionalnih manjina. Ističe se da sve nacionalne manjine imaju jednaka prava i dužnosti, a *Želim znati više* sekcija donosi nekoliko detalja o pravu uporabe jezika i pisma te geografsku raspodjelu naselja u kojima žive nacionalne manjine. Osim toga, u lekciji *Naselja nizinskih krajeva* navodi se da u tom dijelu Hrvatske živi najviše pripadnika različitih nacionalnih manjina. U *Pojmovniku* je definiran pojam *Nacionalna manjina*. Navodi se da je to „narod koji živi izvan svoje države; u državi u kojoj živi u odnosu na matični narod je u manjini“ (Jelić, 2018: 115).

Udžbenik Školske knjige također ima poglavlje *Stanovništvo Hrvatske* u kojemu se navodi postojanje drugih nacionalnih manjina te ih ukupno nabroja petnaest. Navodi se da hrvatski narod i ostali narodi žive u suživotu. Pozivajući se na Opću deklaraciju o ljudskim pravima ističe se pravo na njegovanje kulture, običaja i vjere te uporabu pisma i jezika te da se takva prava jamče i nacionalnim manjinama u Hrvatskoj. Kroz ilustraciju se prikazuje razlika između Hrvata, Srba i Bošnjaka – izdvojene su razlike u vjeroispovijesti, jeziku i pismu.

Profil Klett udžbenik u poglavlju *Stanovništvo Republike Hrvatske* navodi postojanje pripadnika nacionalnih manjina te izrijekom nabroja njih osam. Ističe se njihova ravnopravnost koja se jamči Ustavom, a kroz grafički prikaz daje se pregled udjela. Pri tome, konkretno su navedeni samo Srbi i Bošnjaci, a druge se nacionalne manjine izdvajaju pod izrazom „ostali“. Ističu se i pojedine vjeroispovijesti (katolička, pravoslavna, islamska i židovska), ali se ne povezuju s konkretnim nacionalnim manjinama. Detaljnije je predstavljena Češka beseda kao društvo koje okuplja pripadnike češke manjine u Hrvatskoj te uloga tog društva. *Pojmovnik* definira *Nacionalnu manjinu* kao „dio naroda koji ne živi u svojoj, već u drugoj državi“ (Škreblić, Basta i Svoboda Arnautov, 2020: 67).

Hrvatski jezik

5. razred osnovne škole

Alfin udžbenik Hrvatske jezične niti u poglavlju *Hrvatski jezik i dvojezičnost* kroz tekst razgovora dviju prijateljica donosi primjer dvojezičnosti. Prikazani se primjer referira na mađarsku nacionalnu manjinu te, osim dvojezičnosti, pojašnjava i mogućnosti obrazovanja na nacionalnom jeziku. Nabrojene su i neke druge nacionalne manjine i to njih petnaest poimence, uključujući mađarsku. Definirani su pojmovi „materinski jezik“, „dvojezični govornik“ i „nacionalna manjina“, a ističe se i jamčenje slobodne uporabe jezika i pisma nacionalnim manjinama u Hrvatskoj.

Alfin udžbenik Hrvatska riječ pri opisu blagdana u svijetu donosi primjer židovske djevojčice iz Hrvatske koja opisuje blagdan Hanuku. Osim toga, nema referiranja na nacionalne manjine u Hrvatskoj, ali se obrađuju pojedini tekstovi autora iz matičnih država pojedinih manjina.

Udžbenik Školske knjige *Hrvatski bez granica 5* (1. dio) u poglavlju *Hrvatski jezik i dvojezičnost* predstavlja dvojezičnost na primjeru razgovora dviju djevojčica od kojih jedna pripada mađarskoj nacionalnoj manjini. Definišu se pojmovi „materinski jezik“, „drugi jezik“, „dvojezičnost“, „manjinski jezik“ i „službeni jezik“. Daje se navod ustavnog prava na slobodno korištenje jezikom i pismom, pravo na obrazovanje na materinskom jeziku te se nabroja većina nacionalnih manjina u Hrvatskoj. Nacionalna manjina definirana je kao „skupina stanovnika jedne države koja se po svojoj nacionalnoj pripadnosti razlikuje od većine stanovništva te države“ (Levak, Močibob, Sandalić, Pettö, i Budija, 2020a: 58)

U udžbeniku Školske knjige *Hrvatski bez granica 5* (2. dio) daje se samo kratka opaska da se nacionalnim manjinama u Republici Hrvatskoj jamči pravo na izražavanje nacionalne pripadnosti i korištenje materinskog jezika.

Udžbenik Školske knjige *Volim Hrvatski* donosi zasebni dio pod nazivom *Materinski i drugi jezik – dvojezičnost* u kojem su definirani pojmovi „materinski jezik“, „drugi jezik“, „službeni jezik“ i „manjinski jezik“. Ukratko se donosi pregled ustavnih prava nacionalnih manjina vezanih uz uporabu jezika, pisma, kulture i običaja.

Udžbenik Školske knjige *Naš Hrvatski* u prvom poglavlju pod nazivom *Hrvatski jezik* definira pojmove „standardni jezik“, „materinski jezik“, „drugi jezik“ i „jezik nacionalne manjine“, a izdvojene su samo najbrojnije nacionalne manjine u Hrvatskoj koje se koriste svojim jezikom (Srbi, Bošnjaci, Mađari, Albanci, Romi i Talijani). Posebno se ističe da je potrebno poštovati jezike drugih naroda.

Udžbenik Školske knjige *Snaga riječi* vezano uz pjesmu *Tvoja zemlja* Drage Britvića donosi pitanja za raspravu te su pojedina od njih usmjerena na nacionalne manjine. Tako se učenike potiče da nabroje nacionalne manjine u Hrvatskoj te ih se pita slažu li se „s time da s nacionalnim manjinama trebamo ostvariti suživot u miru i poštovanju različitosti“ (Šojat, 2020: 57). Treba istaknuti da se ta pitanja povezuju s temom tolerancije.

Udžbenik Profil Kletta *Hrvatski za 5* u poglavlju *Jezik i društvo* definira hrvatski jezik kao „drugi jezik“ pripadnika nacionalnih manjina u Hrvatskoj te kroz tekst o dječaku predstavlja češku nacionalnu manjinu, dvojezičnost u školi te kulturne aktivnosti. U posebnom se dijelu definira

jezik nacionalnih manjina te su pobrojane nacionalne manjine u Hrvatskoj, grafički je prikazano na kojim područjima u Hrvatskoj žive te se ističe ustavno pravo na upotrebu manjinskog jezika. Nacionalne manjine definirane su kao „pripadnici drugih naroda koji su tradicionalno nastanjeni u nekoj državi“ (Družijanić-Hajdarević, Greblički-Miculinić, Matošević, i Romić, 2020: 36).

Udžbenik Profil Kletta *Petica* ne donosi sadržaje vezane uz nacionalne manjine.

Geografija

7. razred osnovne škole

Alfin udžbenik ne adresira pitanje nacionalnih manjina.

Udžbenik Školske knjige u poglavlju *Brojni narodi i države* razmatra pitanje jednonacionalnih i višenacionalnih država, ali se nacionalne manjine ne spominju eksplicitno.

Profil Klett udžbenik ima poglavlje pod nazivom *Pripadati većini i manjini* te se unutar njega, između ostalog, razmatra položaj nacionalnih manjina, država koje ne priznaju položaj nacionalnih manjina, onih koje priznaju samo građane koji govore različitim jezicima te skupinu država koje prepoznaju razlikovanje većinskog naroda i nacionalnih manjina. Poseban se naglasak stavlja na romsku zajednicu te predrasude, stereotipe i diskriminaciju s kojima se susreću pripadnici ove zajednice. Konačno, cjelokupno se razmatranje položaja nacionalnih manjina stavlja u okvir zaštite ljudskih prava u Europskoj uniji.

3. razred gimnazije

Alfin udžbenik ne spominje eksplicitno nacionalne manjine. U poglavlju *Broj i razmještaj stanovnika u Hrvatskoj* tek se u jednom od zadataka predlaže provedba popisa stanovništva u lokalnom okruženju te izrada grafičkog prikaza etničke strukture.

Udžbenik Školske knjige u poglavlju *Popisi stanovništva u Hrvatskoj* prilikom navođenja podataka koji se prikupljaju navodi narodnost, materinski jezik i vjeru što omogućuje raspravu o različitostima vezanim uz nacionalne manjine u Hrvatskoj. Nadalje, poglavlje *Migracije stanovništva Hrvatske* ističe iseljavanje nacionalnih manjina koje su živjele u Hrvatskoj u razdoblju od 1880. do 2019. godine te posebno apostrofira Srbe i Talijane te useljavanje stanovnika za

vrijeme Habsburške monarhije i Jugoslavije. Ovo daje podlogu za raspravu današnjem sastavu nacionalnih manjina u Hrvatskoj što se posebnim zadacima u udžbeniku i potiče. Konačno, u raspravi o strukturi stanovništva Hrvatske navodi se zastupljenost pojedinih nacionalnih manjina (njih sedam), prostorna zastupljenost te se ističe da bi raznovrsnost trebala biti preduvjet za bolji razvoj društva. Osim toga, ističe se i raznolikost vjerskog sastava stanovništva te se pojedine nacionalne manjine povezuju s pripadnošću pojedinim religijama.

Profil Klett udžbenik ne adresira sadržaj vezan uz nacionalne manjine.

Povijest

8. razred osnovne škole

U Alfinom udžbeniku u kontekstu proglašenja Hrvatske kao samostalne i suverene države ističe se donošenje odluka i dokumenata kojima se nacionalnim manjinama jamče građanska prava i kulturna autonomija. Vezano uz temu Domovinskog rata uglavnom se navodi uopćeno gledanje na pripadnike Srba u Hrvatskoj te se ističe njihovo protuhrvatsko raspoloženje i sudjelovanje u oružanoj pobuni. U jednom se dijelu navodi odmak od takvog uopćenog pogleda te se ističe da se „dio njih odlučio na oružanu pobunu“ (Bekavac i Jareb, 2020: 155), a pobunjeni se karakteriziraju kao srpski ekstremisti i teroristi. S druge strane, navodi se i sudjelovanje pripadnika nacionalnih manjina u obrani Vukovara. Tako se ističe sudjelovanje Srba, Mađara, Rusina, Slovaka, Nijemaca i drugih.

Iznosi se i stanje za vrijeme i nakon provedbe akcije Oluja. Odlazak srpskog stanovništva se, kroz sekundarni izvor, prikazuje kao organizirana evakuacija. Nadalje, vezano za ratne zločine ističe se da je „vodstvo pobunjenih Srba u Hrvatskoj najodgovornije za stradanje i patnju svojih sunarodnjaka jer je odbacilo sve mirovne ponude“ (Bekavac i Jareb, 2020: 175), sekundarnim izvorima se donosi broj prijavljenih, optuženih i osuđenih osoba za kaznena djela na područjima oslobođenima u Oluji ističući da to nije bio dio službene hrvatske politike.

Tema mirne reintegracije ukratko je predstavljena, navedeno je da su predstavnici pobunjenih Srba pristali na takav dogovor te da je potpisan Erdutski sporazum. Ne navode se detalji sporazuma.

Udžbenik Školske knjige donosi navod iz Božićnog ustava u kojem je vidljivo isticanje da je Republika Hrvatska država i drugih naroda i manjina. Pri tome se izriječom navode Srbi, Muslimani, Slovenci, Česi, Slovaci, Talijani, Mađari i Židovi te da se štite njihova prava i jamči ravnopravnost. Vezano uz ratne sukobe ističe se sudjelovanje pobunjenih Srba, ali isto tako se navodi da se pobunio dio Srba, a da su mnogi bili „pasivni promatrači ili nevoljki sudionici“ (Erdelja i Stojaković, 2020: 213) te da je velik dio živio u dijelovima Hrvatske u kojima nije bilo proglašavanja autonomnih oblasti.

Donosi se i pregled kršenja ljudskih prava pripadnika srpske nacionalne manjine u Hrvatskoj za vrijeme rata te se navodi nasilno otimanje stanova, otpuštanje s posla te bespravno oduzimanje imovine. Vezano uz operaciju Oluja navodi se da je organizirana evakuacija srpskog stanovništva te da je gotovo „cjelokupno srpsko stanovništvo s okupiranih područja napustilo Hrvatsku“ (Erdelja i Stojaković, 2020: 223). Istaknuta su i ubojstva srpskih civila, pljačkanje i uništavanje imovine te neprimjerena reakcija hrvatskih vlasti vezano uz sprječavanje tih zločina. Uz to, navedeno je da postoje različiti pogledi u Srbiji i u Hrvatskoj na to da je srpsko stanovništvo napustilo Hrvatsku te se učenike potiče na promišljanje o tome zašto postoje različita tumačenja. U razmatranju posljedica Domovinskog rata odlazak srpskog stanovništva se navodi kao jedan od razloga izmijenjenog etničkog sastava Hrvatske.

U pogledu mirne reintegracije ističe se potpisivanje Temelnog sporazuma za istočnu Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem (Erdutski sporazum) te postojanje nezadovoljstva dijela hrvatskog i srpskog stanovništva takvim rješenjem. Nastavno na to ističe se i donošenje Zakona o oprostima 1996. godine kao pravnom aktu koji je pomogao u normalizaciji odnosa.

U Profil Klett udžbeniku navodi se da dio srpskog stanovništva ne priznaje novoizabranu hrvatsku vlast te ih se karakterizira kao pobunjenike. Nema drugih karakterizacija te se u okviru proglašenja samostalne i suverene Hrvatske ne spominju prava nacionalnih manjina. U kontekstu operacije Oluja ističe se da je nekoliko „desetaka tisuća srpskih vojnika i civila napustilo područje

Hrvatske" (Đurić, 2019: 240), da su neodgovorni pojedinci pljačkali i uništavali imovinu izbjeglih Srba te da je došlo do ubijanja. Tema mirne reintegracije nije posebno obrađena, nego se samo ukratko navodi da je na temelju Erdutskog sporazuma proveden proces mirne reintegracije.

Svi udžbenici obrađuju temu zločina nad pripadnicima pojedinih manjina u Nezavisnoj državi Hrvatskoj tijekom Drugog svjetskog rata navodeći postojanje rasnih zakona te progone Srba, Židova i Roma.

4. razred gimnazije

Alfin udžbenik ističe organiziranje Srpske demokratske stranke, okupljanje oko te stranke dijela hrvatskih Srba koji je želio odcjepljenje te ih karakterizira kao srpske pobunjenike pri početku sukoba. Navode se ustavne promjene iz 1990. godine i jamčenje uporabe ćirilice u područjima s većinskim srpskim stanovništvom, zatim i definiranje naroda i manjina, jamčenje ravnopravnosti i drugih pratećih prava te usvajanje povelje o pravima Srba iz 1991. godine kroz koju se, između ostalog, jamče prava na nacionalni jezik, kulturu i političko organiziranje. Vezano uz akciju Oluja ističe se da je srpskim pobunjenicima ostavljen prolaz za odlazak, da je dio napuštao teritorij i prije početka akcije te da su odlazak organizirale vlasti Republike Srpske Krajine što je poduprto transkriptom odluke vodstva RSK o evakuaciji. Ukratko se spominje nedjelotvornost hrvatskih vlasti u sprječavanju i kažnjavanju zločina (ubojstava, pljačke i paleža) nakon akcije. Pitanje mirne reintegracije ne spominje odnose s nacionalnim manjinama. Navodi se datum potpisivanja Erdutskog sporazuma te dvogodišnje razdoblje ulaska hrvatskih vlasti na do tad okupirani prostor.

Udžbenik Školske knjige također navodi ustavne promjene iz 1990. godine kroz koje se ističe da je Hrvatska država hrvatskog naroda i država pripadnika drugih naroda i manjina koji su poimence navedeni. Vezano uz početak ratnih događanja navodi se ustroj paravojnih srpskih postrojbi i početak pobune. Isto kao i u udžbeniku za 8. razred osnovne škole ističe se da se radi o pobuni dijela Srba u Hrvatskoj te da su mnogi bili samo „pasivni promatrači ili nevoljki sudionici“ (Erdelja i Stojaković, 2020: 277), a da je i znatan broj živio u drugim dijelovima Hrvatske u kojima nije došlo do pobune. Adresira se i kršenje ljudskih prava Srba koji su živjeli na područjima koje je kontrolirala hrvatska vlast – otpuštanja s posla, protjerivanje iz stanova, oduzimanje imovine. Vezano uz akciju Oluja navodi se organizirano evakuiranje stanovništva u organizaciji vlasti RSK

te kriminalna ponašanja pojedinaca (palež, pljačka i ubojstva) na koje „hrvatska vlast nije prikladno reagirala“ (Erdelja i Stojaković, 2020: 285). Također, ponavlja se postojanje različitih tumačenja odlaska srpskog stanovništva od strane srpskih i hrvatskih vlasti. U pogledu mirne reintegracije navodi se potpisivanje Temelnog sporazuma za istočnu Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem (Erdutski sporazum) te postojanje nezadovoljstva dijela hrvatskog i srpskog stanovništva takvim rješenjem. Nastavno na to ističe se i donošenje Zakona o oprostima 1996. godine kao pravnom aktu koji je pomogao u normalizaciji odnosa.

Oba udžbenika obrađuju temu zločina nad pripadnicima pojedinih manjina u Nezavisnoj državi Hrvatskoj tijekom Drugog svjetskog rata navodeći postojanje rasnih zakona te progone Srba, Židova i Roma.

Politika i gospodarstvo

4. razred gimnazije

Alfin udžbenik ima zasebno poglavlje *Nacionalne manjine* u kojem je veći dio posvećen teorijskom pregledu pojma te vezanog sadržaja (npr. poteškoće u ostvarivanju prava, izoliranost od šire zajednice, zaštita prava, modeli integracije manjina). Drugi dio poglavlja donosi izvod iz Ustava Republike Hrvatske ravnopravnosti nacionalnih manjina te popratnim pravima. Kratki popis prava nacionalnih manjina predstavljen je u poglavlju *Zaštita ljudskih prava* u vidu nabiranja. Daje se i pregled postotnog udjela pojedinih nacionalnih manjina te se izrijekom navodi njih osam. U poglavlju koje se bavi političkim strankama u Hrvatskoj samo se u nabiranju kao jedna od stranaka navodi i stranka nacionalne manjine bez navođenja primjera, a kod izbornog sustava se ističe jamčenje osam mandata za pripadnike nacionalnih manjina bez dodatnih objašnjenja. Ističe se samo da je svaki mandat predviđen „za određenu nacionalnu manjinu prema broju pripadnika manjine“ (Knežević-Hesky, 2020: 56).

Udžbenik Školske knjige u poglavlju *Narod, nacija, manjina, državljanin Republike Hrvatske, građanin* donosi dio koji se bavi pojmom manjine, načinom njihove zaštite te mogućnostima rješavanja pitanja manjine. Osim teorijskog dijela zasebno su predstavljene nacionalne manjine u Hrvatskoj te se navodi da su Ustavom definirane 22 nacionalne manjine, kojim člancima Ustava se definiraju i štite njihova prava te da imaju osam zastupnika u Saboru, ali nema detaljnijih

informacija. Sve su manjine poimence nabrojene u tablici koja donosi broj pripadnika svake pojedine manjine te njihov postotni udio u ukupnom stanovništvu. U poglavlju koje se bavi političkim strankama u Hrvatskoj samo se u nabranjanju kao jedna od stranaka navodi i stranka nacionalne manjine bez navođenja primjera, a u poglavlju o izborima tek se navodi da imaju osam predstavnika u Saboru. Konačno, u dijelu o nacionalnim manjinama posebno se ističe da poslijeratno razdoblje donosi i političku netoleranciju, ali se ne navodi prema kome i iz kojeg razloga.

Generalni zaključak je da su sadržaji vezani uz nacionalne manjine minimalno prisutni u udžbenicima te ne nude konkretnije informacije o nacionalnim manjinama. Pri tome, prisutno je i ponavljanje istovjetnih sadržaja u različitim razredima (primjer Školske knjige i udžbenika za glazbenu kulturu i povijest). Većina se sadržaja svodi na isticanje postojanja nacionalnih manjina te da se njima jamči ravnopravnost u okviru nacionalnog zakonodavstva. Međutim, tek se u jednom od razmatranih udžbenika, udžbeniku za politiku i gospodarstvo Školske knjige, nabrajaju svih nacionalne manjine – njih 22, dok se u ostalima uglavnom nabraja njih pet do deset. Treba istaknuti da, primjerice, niti jedan udžbenik za politiku i gospodarstvo ne donosi precizne informacije o zastupljenosti i načinu izbora manjinskih zastupnika za Hrvatski sabor.

Kod navođenja konkretnih primjera u sadržajima vezanim uz nacionalne manjine uglavnom se izdvajaju češka i mađarska nacionalna manjina, a tek sporadično ostale (npr. pjesma na talijanskom u Glazbenoj kulturi). S druge strane, srpska nacionalna manjina ili dio njezinih pripadnika najčešće se konkretno spominju u sadržajima vezanima uz Domovinski rat. U tom kontekstu, jedino se u udžbenicima povijesti Školske knjige za 8. razred osnovne škole i 4. razred gimnazije jasno ističe da je dio Srba u Hrvatskoj nevoljko sudjelovao ili nije uopće sudjelovao u pobuni te se adresiraju kršenja ljudskih prava Srba koji su živjeli na područjima koja je kontrolirala hrvatska vlast.

Treba istaknuti da ni u jednom udžbeniku nije primijećeno isticanje doprinosa pripadnika pojedinih nacionalnih manjina (odnosno onih drugog etničkog porijekla ako je taj doprinos prethodio formalnom definiranju nacionalnih manjina) u razvoju umjetnosti, znanosti, sporta i drugih značajnih grana. Tako nacionalne manjine u svim udžbenicima uglavnom ostaju jedna

apstraktna i depersonalizirana zajednica o kojima su navedene tek osnovne faktičke informacije, a učenici uglavnom neće biti u prilici ni saznati koje to sve nacionalne manjine postoje u Hrvatskoj.

Među udžbenicima svih razmatranih izdavača primjetno je da udžbenici Školske knjige posvećuju nešto više pozornosti temama nacionalnih manjina te donose ponajviše pozitivnih karakterizacija pripadnika nacionalnih manjina. Međutim, i u njima je taj sadržaj uglavnom sporadičan.

Popis literature

Akmađža, M., Jareb, M., i Radelić, Z. (2020). *Povijest 4 - udžbenik za 4. razred gimnazije*. Zagreb: Alfa.

Allemann-Ghionda, C. (2009). From intercultural education to the inclusion of diversity. In: James A. Banks (Ed.), *The Routledge international companion to multicultural education*, 134-145. New York: Routledge.

Ambruš-Kiš, R., Janković, A., Matoš, N., Seletković, T. i Šimunović, Z. (2020). *Glazbeni krug 7 – udžbenik glazbene kulture za 7. razred osnovne škole*. Zagreb: Profil Klett.

Ambruš-Kiš, R., Janković, A., Matoš, N., Seletković, T. i Šimunović, Z. (2020). *Glazbeni krug 6 – udžbenik glazbene kulture za 6. razred osnovne škole*. Zagreb: Profil Klett.

Ambruš-Kiš, R., Janković, A., Matoš, N., Seletković, T. i Šimunović, Z. (2020). *Glazbeni krug 5 – udžbenik glazbene kulture za 5. razred osnovne škole*. Zagreb: Profil Klett.

Banov, N., Brđanović, D., Frančišković, S., Ivančić, S., Kirchmayer Bilić, E., Martinović, A, Novosel, D. i Pehar, T. (2020). *Allegro 7 – udžbenik glazbene kulture u sedmom razredu osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga.

Banov, N., Brđanović, D., Frančišković, S., Ivančić, S., Kirchmayer Bilić, E., Martinović, A, Novosel, D. i Pehar, T. (2020). *Allegro 6 – udžbenik glazbene kulture u šestom razredu osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga.

Banov, N., Dvořak, V., Frančišković, S., Ivančić, S., Jeličić Špoljar, M., Kirchmayer Bilić, E., Martinović, A, Novosel, D. i Pehar, T. (2020). *Allegro 5 – udžbenik glazbene kulture u petom razredu osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga.

Bekavac, S. i Jareb, M. (2020). *Povijest 8 - udžbenik za osmi razred osnovne škole*. Zagreb: Alfa.

Benić, Đ., i Vulić, N. (2019). *Politika i gospodarstvo - udžbenik za četvrti razred gimnazije*. Zagreb: Školska knjiga.

Bežen, A., Vešligaj, L., Katić, A., Dilica, K. i Randić Đorđević, I. (2019). *Hrvatska riječ 5 – čitanka iz hrvatskoga jezika za peti razred osnovne škole*. Zagreb: Alfa.

Bleszynska, K.M. (2008). Constructing intercultural education. *Intercultural Education*, 19(6), 537-545, DOI: 10.1080/14675980802568335

Breličić, D., Đonlić, N., Jambrošić, N. S. i Ostojić, A. (2020). *Svijet glazbe 7 – udžbenik iz glazbene kulture za sedmi razred osnovne škole*. Zagreb: Alfa.

Čorić Grgić, S. i Bakarić Palička, S. (2020). *Eureka! 4 – udžbenik prirode i društva u četvrtom razredu osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga.

Družijanić-Hajdarević, E., Greblički-Miculinić, D., Matošević, K. i Romić, Z. (2020). *Hrvatski za 5 – udžbenik iz hrvatskoga jezika za peti razred osnovne škole*. Zagreb: Profil Klett.

Drvenkar, H., Godinić, M., Jukić, J. i Migles, D. (2020). *Geografija 3 – udžbenik za treći razred gimnazije*. Zagreb: Alfa.

Đurić, V. (2019). *Vremeplov 8 – udžbenik povijesti za osmi razred osnovne škole*. Zagreb: Profil Klett.

Erdelja, K., i Stojaković, I. (2020). *Koraci kroz vrijeme 4 - udžbenik povijesti u četvrtom razredu gimnazije*. Zagreb: Školska knjiga.

Erdelja, K., i Stojaković, I. (2020). *Tragom prošlosti 8 - udžbenik povijesti za osmi razred osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga.

Gall, H., Jukopila, D. i Kralj, P. (2020). *Geo 3 – udžbenik geografije u trećem razredu gimnazija i strukovnih škola*. Zagreb: Školska knjiga.

Gašparđi, A., Lazarić, T., Raguž, N., Ostojić, A. i Štefanec, Z. (2020). *Svijet glazbe 5 – udžbenik iz glazbene kulture za peti razred osnovne škole*. Zagreb: Alfa.

Grebljčki-Miculinić, D., Grbaš Jakšić, D. i Matošević, K. (2020). *Petica – čitanka iz hrvatskoga jezika za peti razred osnovne škole*. Zagreb: Profil Klett.

Hrestak, M. (2015). *Terra 3 – udžbenik geografije za treći razred gimnazije*. Zagreb: Profil Klett.

Ilić, M. i Orešić, D. (2020). *Gea 3 – udžbenik geografije u sedmom razredu osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga.

Imre, S., Perić, P., Pintarić, M. i Stiperski, Z. (2020). *Geografija – udžbenik geografije za sedmi razred osnovne škole*. Zagreb: Profil Klett.

Jambrošić, N. S., Ostojić, A. i Raguž, N. (2020). *Svijet glazbe 6 – udžbenik iz glazbene kulture za šesti razred osnovne škole*. Zagreb: Alfa.

Jelić, T. (2018). *Moja domovina 4 – udžbenik iz prirode i društva za 4. razred osnovne škole*. Zagreb: Alfa.

Klarić, Z. i Jelić, T. (2020). *Geografija 3 – udžbenik za 7. razred osnovne škole*. Zagreb: Alfa.

Knežević-Hesky, A. (2020). *Politika i gospodarstvo – udžbenik za četvrti razred gimnazije*. Zagreb: Alfa.

Levak, J., Močibob, I., Sandalić, J., Pettö, I. i Budija, K. (2020a). *Hrvatski bez granica 5 – integrirani udžbenik hrvatskoga jezika i književnosti za peti razred osnovne škole 1. dio*. Zagreb: Školska knjiga.

Levak, J., Močibob, I., Sandalić, J., Pettö, I. i Budija, K. (2020b). *Hrvatski bez granica 5 – integrirani udžbenik hrvatskoga jezika i književnosti za peti razred osnovne škole 2. dio*. Zagreb: Školska knjiga.

Miloloža, S., Cikuša, R., Šimić, D. i Petrović, D. (2020). *Hrvatske jezične niti 5 – udžbenik iz hrvatskoga jezika za peti razred osnovne škole*. Zagreb: Alfa.

Portera, A. (1998). Multiculture, identity, educational need and possibilities of (intercultural) intervention. *European Journal of Intercultural Studies*, 9,(2): 209–18.

Portera, A. (2008). Intercultural education in Europe: epistemological and semantic aspects. *Intercultural education*, 19(6), 481-491.

Puzić, S. (2007). Intercultural education in the European context: Analysis of selected European curricula. *METODIKA: časopis za teoriju i praksu metodika u predškolskom odgoju, školskoj i visokoškolskoj izobrazbi*, 8(15), 390-407.

Rihtarić, A., Latin, S. i Majić, Ž. (2020). *Volim hrvatski 5 – udžbenik hrvatskoga jezika u petom razredu osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga.

Škrebilin, S., Basta, S. i Svoboda Arnautov, N. (2020). *Pogled u svijet 4 – udžbenik prirode i društva za četvrti razred osnovne škole*. Zagreb: Profil Klett.

Šojat, A. (2020). *Naš hrvatski 5 – udžbenik hrvatskoga jezika u petom razredu osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga.

Šojat, A. (2020). *Snaga riječi 5 - hrvatska čitanka za peti razred osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga.